

Conclusie: kwestie van DOEN

De werktitel van dit boek was: *'Wake-up-call'*. We willen dit laatste hoofdstuk dan ook starten met een oproep om samen een beweging van vernieuwing in gang te zetten. Alle geïnterviewden voor dit boek zien de noodzaak om het huidige kinddienststelsel te veranderen. Er is te weinig aandacht voor brede talentontwikkeling. Sommige kinderen kunnen niet mee in de *'rat race'* van de prestatiegeoriënteerde school en samenleving. Veel tijd van de professional gaat naar de bureaucratie van het systeem en het reguleren van bijvoorbeeld gedragsproblemen.

De mensen uit de verschillende interviews die dicht bij de praktijk staan, spreken zich duidelijk uit voor een fundamenteel herontwerp op korte termijn. Zij voelen dagelijks de noodzaak om te veranderen door de spanning die continu in het systeem aanwezig is.

Noodzaak tot verandering

Het huidige stelsel van onderwijs, opvang, jeugdzorg en andere kinddiensten is daarmee niet in staat om de ontwikkeling en vorming van kinderen en jongeren optimaal te faciliteren. Het onderwijs zit vast in het standaard leerstofjaarklassenstelsel waarbij de leerkracht de verantwoordelijkheid draagt voor ongeveer 25 kinderen en de leerstof verdeeld is over 40 weken per jaar, in 8 leerjaren. Dit klassikale model sluit niet meer aan bij de vraag van het kind, de huidige leefwereld van het kind en bij de vraag van de samenleving.

Daarbij is de school het enige maatschappelijke instrument in de samenleving waar (bijna) alle kinderen mee te maken hebben. Wanneer er een maatschappelijk item is dat aandacht vraagt, wordt dat vaak direct verbonden aan de school. Voorbeelden hiervan zijn: obesitas, actief burgerschap, pesten, vluchtelingen, emancipatie en omgaan met technologische ontwikkelingen. Dit zijn voorbeelden van onderwerpen die belangrijk zijn voor kinderen die leven in een wereld die in hoog tempo verandert door onder andere globalisering en digitalisering.

Scholen die het leerstofjaarklassenstelsel wel loslaten, doen dit vaak vanuit een pedagogisch en/of didactisch standpunt. Ze willen bijvoorbeeld met meerdere professionals een groep kinderen begeleiden en/of er worden stappen gezet richting meer gepersonaliseerd onderwijs. Deze ontwikkeling gaat vooral over een ander organisatie-model en over de houding en het gedrag van de professional in relatie tot kinderen. Er wordt daarbij nog weinig gekeken naar mogelijkheden buiten de schoolmuren: ontschotten of vervlechten met het sociale domein waar de school zich in bevindt. Oplossingen voor werkdruk of meer adaptief onderwijs worden gezocht binnen de muren van de school.

Omdat het huidige systeem vooral nog steeds gaat over optimale cognitieve prestaties, zet

dit systeem de school ook aan tot segregatie. De kinderen die opgroeien bij ouders met een gemiddelde tot hoge sociaal-economische status hebben vaak toegang tot examen- en Cito-training en bijles, waardoor de resultaten omhoog gestuwd worden ten opzichte van degenen die geen extra training hebben gehad. Laten we daarbij niet vergeten dat het huidige systeem ons ver heeft gebracht. Velen zijn hiermee op een goede manier groot geworden en de meeste hebben een passende plek in de samenleving gevonden.

Echter, de valkuil is dat we de noodzaak tot verandering daarmee ontkennen. De samenleving is veranderd. Het stelsel sluit niet meer aan en kraakt in zijn voegen. Er vinden ontwikkelingen plaats op het gebied van kennis, wetenschap, economie, arbeid en globalisering. Deze ontwikkelingen vragen om een grondige herziening van het stelsel.

De leerkracht wordt overspoeld door veranderingen

De afgelopen jaren zijn er verschillende initiatieven ontwikkeld vanuit de overheid. Dit zijn met name systemische veranderingen, waarbij vooral is ingezet op decentralisatie. Denk hierbij aan de invoering van de wet Passend onderwijs, de Wmo, de Participatiewet en de Jeugdwet. Deze wetten c.q. systeem-/stelselwijzigingen staan nog in de kinderschoenen en vragen daarmee om een gedegen implementatie die tijd, rust en aandacht nodig heeft om goed te kunnen landen in de praktijk. Echter, binnen de hectiek van de dagelijkse praktijk is die tijd er niet. Daarnaast is het feit dat het werkveld nog altijd versnipperd is een factor die niet bevorderlijk werkt.

Naast deze veranderingen in wet- en regelgeving heeft het werkveld te maken met diversiteit in de gemeenschap, toenemend geweld en agressie, veranderende eisen van ouders, de invloed van technologie en maatschappelijke thema's zoals obesitas,

vraagstukken over natuur en milieu, echtscheidingen, armoede, et cetera. Deze thema's werken dagelijks door tot in het primaire proces van iedere professional die werkzaam is in het sociale domein van kind en gezin.

Daarnaast heeft de professional ook te maken met de nodige nieuwe inzichten binnen zijn of haar eigen vakgebied. Hierbij kan gedacht worden aan meer 21^e-eeuwse vaardigheden, bewegen, muziek, kennis over het brein, de nut en noodzaak om onderwijs af te stemmen op het individu en meer aandacht voor hoogbegaafdheid.

Feitelijk is de stelling van de *wake-up call*: de kinddiensten in het sociale domein kijken ieder vanuit hun eigen koker naar het kind en de diverse thema's. Alleen door werkelijk verbinding te maken, te ontschotten of te vervlechten, zijn we in staat om tot een beter antwoord te komen op de vragen die zich aandienen vanuit de dynamiek van deze tijd.

Onderkennen van het probleem

De laatste jaren hebben er nauwelijks substantiële veranderingen plaatsgevonden in de richting van een meer toekomstbestendig kinddienststelsel. Zelfs een handreiking om de verbindingen te vereenvoudigen, is niet aan de orde. De veranderingen in de maatschappij vragen echter om wijzigingen binnen het stelsel. Kansen voor een herontwerp van kinddiensten liggen bij het maken van verbinding, ontschotten en een nieuwe organisatie bouwen op basis van vertrouwen in de professional.

We zien in Nederland (en zeker ook buiten Nederland) mooie voorbeelden en initiatieven waarbij buiten bestaande kaders en systemen wordt gedacht en gewerkt. Blijkbaar zijn er plekken waar men in staat is meer verbinding te maken binnen de domeinen en tot andere oplossingen en een andere aanpak te komen. Dit zijn voorbeelden en initiatieven waarbij de

randen van wet- en regelgeving worden opgezocht in het belang van de ontwikkeling van kinderen. Vaak is er geen formele opdrachtgever die schoolleiders en andere professionals oplegt wat er precies moet gebeuren en hoe dat moet. Deze professionals geven zelf gehoor aan de morele opdracht die is weggelegd voor iedereen die zich beweegt in het sociale domein.

Belang van ondernemerschap

Om nieuwe wegen te bewandelen, hebben we professionals nodig met ondernemingszin die de beweging willen in- en voortzetten. Ondernemen betekent in dit verband de positionering van de school als een centrum in het netwerk van voorzieningen in een wijk. Het gaat om het gesprek met stakeholders, organisaties en partijen die samen een kwalitatief beter netwerk vormen van kinddiensten in een wijk of dorp. Verbindingen leggen en zichtbaar maken waar iedereen een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van kinderen. De schoolleider zit in de positie die beweging in te zetten. Hij/zij als maatschappelijk ondernemer in het realiseren van een netwerk van partners.

We zien hierbij een sleutelrol weggelegd voor de schoolleider en andere leidinggevenden in het sociale domein. Het wiel hoeft niet opnieuw uitgevonden te worden, er zijn immers al nuttige voorbeelden voorhanden die als inspiratie kunnen dienen. Professionals die vanuit overtuiging, misschien wel omdat het water aan de lippen stond, de veranderingen zijn aangegaan. Ondernemers in het sociale domein die kansen hebben gezien en deze verzilveren in het belang van kinderen. Je moet af en toe tegen de stroom in zwemmen en rekening houden met hobbels op de weg. Maar dat is ondernemen. Lef hebben om buiten je *comfortzone* te gaan en nieuwe wegen te zoeken. De weg die we nu bewandelen, is niet houdbaar. De geïnterviewden maken dat allen vanuit hun eigen perspectief glashelder.

Wacht niet op de politiek

Op nationaal niveau ontbreekt er een concrete visie op de toekomst van ons land, op Europa, op bedrijvigheid of bijvoorbeeld de impact van ICT op de samenleving. Er worden wel items benoemd die belangrijk zijn, maar een werkelijke keuze, het uitzetten van een koers, is niet aan de orde. Bovendien leert de geschiedenis ons: de politiek volgt de praktijk. Nieuwe wet- en regelgeving volgt zodra het middenveld (de dagelijkse praktijk) succesvol verandert. Wacht niet om je visie te realiseren, maar kom in beweging: De legitimering van je handelen zit in het bieden van betere ontwikkelings- en vormingskansen voor kinderen. Een goede contextanalyse, een duidelijke visie met een verhaal, vormen de basis om medestanders te zoeken en de beweging in te zetten.

Wat brengt de toekomst ons?

Als we met een toekomstbril kijken naar de manier waarop we samenleven, dan zijn er

binnen alle domeinen veranderingen zichtbaar. In de geglobaliseerde wereld ontstaat naast de fysieke ontmoeting ook de virtuele ontmoeting. We zijn verbonden in allerlei digitale netwerken met andere mensen en met kunstmatig intelligente systemen. Dit vraagt iets van de manier waarop de toekomstige volwassenen kennis nodig hebben en de manier waarop gecommuniceerd wordt.

De kinderen die nu de basisschool instromen en in 2040 de arbeidsmarkt betreden, vullen beroepen in waar we ons nu nog geen voorstelling van kunnen maken. Nieuwe beroepen, maar ook huidige beroepen met daarbij behorende andere en nieuwe vaardigheden. In de maatschappij die in hoog tempo verandert, moeten deze toekomstige volwassenen hun leven lang blijven leren.

Door de digitalisering van de samenleving is dit een nieuwe basis geworden om deelnemer

te kunnen zijn aan de samenleving. Dit vraagt om kwaliteiten als eigenaarschap, veerkracht, reflectief vermogen, zicht op eigen kwaliteiten, reflecteren en het aangaan en onderhouden van relaties. Sommigen zullen zeggen dat dit geen nieuwe vaardigheden zijn. Dat deze vaardigheden altijd al nodig waren. De meeste vaardigheden zijn inderdaad op zichzelf niet nieuw. Je moest al goed kunnen communiceren en samenwerken. De schaal en de manier waarop dat nu nodig is, verandert echter wel. Denk maar aan samenwerken met mensen van verschillende culturele achtergronden, omgaan met een diversiteit aan specialismen en verschillende talen. Kinderen moeten leren om onderscheid te maken tussen wat écht menselijk contact is en wat kunstmatig contact is, bijvoorbeeld met een chatbot. Ook zullen ze moeten leren omgaan met gemanipuleerde informatie, zoals nepnieuws. Dat vraagt echt om iets extra's.

ICT is in belangrijke mate de drijfveer van de globalisering en veranderingen in de samenleving. Aan deze digitalisering van de samenleving kunnen we niets veranderen, die is er.

Er liggen echter juist ook kansen om ICT in te zetten binnen het herontwerp van het stelsel. ICT is een schakel, een facilitator om doelen te realiseren (en geen doel op zichzelf).

Wie kan de beweging op gang brengen?

De leerkracht kan dit proces van opvoeden en ontwikkelen in het huidige systeem niet alleen aan. Het systeem, de leerkracht in de klas en de school worden overvraagd. De jeugdwerker, de pedagogisch medewerker van de opvang en de ouders kunnen het ook niet alleen. Er is reële werkdruk door het verbureaucratiseren, maar ook beleefde werkdruk, omdat veel professionals iedere dag voelen dat zij tekortschieten.

De werkdrukbeleving is hoog en er is een fors lerarentekort. Extra geld lijkt hierbij een voor de hand liggende oplossing. Als we wat verder kijken, is het naïef om te veronderstellen dat dit probleem opgelost is met (alleen) meer geld. Het gaat immers om het aannemen van een fundamenteel ander perspectief. De vraag over het herdefiniëren van het 'waarom' betreft dan ook niet alleen de school. Door de versnipperde financierings- en subsidiestromen is er ook een versnipperde uitvoeringsorganisatie ontstaan. We moeten daarom opnieuw kijken naar de ontwikkeling van kinderen binnen de context waarin zij opgroeien. Het is belangrijk om opnieuw het 'waarom' van de verschillende kinddiensten te definiëren en de daarbij behorende houding en het gedrag van de professional. Waar de schoolleider voorheen tevreden kon zijn wanneer in de school alles op rolletjes liep, komt er nu een buitenwereld bij waar de schoolleider mede regievoerder over is en actief in moet zijn. De integratie van diverse disciplines is een noodzaak om voldoende kwaliteit te kunnen bieden voor kinderen om zich optimaal te ontwikkelen. Hierbij zijn zowel generalisten als specialisten nodig die kunnen ondersteunen bij specifieke hulpvragen en ontwikkelbehoeften. Sleutelbegrippen hierbij zijn: afstemming, integraliteit, verbinden en samenwerken. Doe het vooral samen, en bouw aan gelijkwaardige en wederkerige relaties met alle belanghebbenden.

Gewoon DOEN!

Wil je beginnen, maar weet je niet hoe? Praat eens met de kinderen over hoe zij denken over de toekomst. Haal mensen van buiten naar binnen om te vragen naar de koers, richting en beweging die zij voorstaan. Het Nederlandse systeem geeft ruimte om nieuwe vormen te implementeren vanuit een eigen visie op de samenleving en de ontwikkeling van kind en gezin. Droom je toekomst én ga het doen.